

Rodun käsitteestä, vielä kerran

Viime skeptikossa (1/2021) Osmo Tammisalo vastasi aiempaan kirjoitukseeni, jossa esitin kritiikkiä hänen rodun käsitettä koskevaan keskustelunavaukseen. Harmikseni Tammisalo ei vastaa esittämäni kritiikkiin lainkaan. Sen sijaan hän esittää alkuperäisen kirjoituksensa sisältöä selvästi kaunistellen, ja keskittyy epäolennaiseen.

Siitä, että populaatioiden (kuten vaikkapa länsi- ja itä-suomalaisten) välillä on löydettävissä tilastollisesti merkittäviä perinnöllisiä eroja (vaikkapa perinnöllisessä alttiudessa sydän- ja verisuonisairauksille), jotka osin selittyvät ammoisilla muuttoliikkeillä, ei pitäisi vallita välillämme mitään erimielisyyttä. Sen sijaan erimielisyytemme – ymmärtääkseni – koskee sitä, että ovatko jotkut ihmispopulaatiot luonteeltaan sellaisia, että niitä voitaisiin nimittää ”roduiksi”, kuten Tammisalo alun perin esitti.

Tyydyn tässä kertaamaan ja selittämään paremmin aiemmat kysymykseni, koska Tammisalo ei niihin vastannut. Toivon, että jos Tammisalo kokee yhä tarpeelliseksi jatkaa keskustelua, hän vastaa ensin näihin kritiikkeihin ja syytöksiin.

&&&

Ensisijainen syytökseni oli se, että Tammisalo väitti (biologisen) rodun käsitteen olevan selvempi kuin populaation käsitteen. Tämä ei yksinkertaisesti pidä paikkaansa. Rodun käsite ei ole tieteellinen ja se on tarpeeton tieteelliselle tutkimukselle. Mikään tieteelliseksi hyväksyty teoria ei käytä biologisen rodun käsitettä, sille ei ole löydettävissä selkeää määritelmää, siitä ole mitään apua ennusteita, malleja tai selityksiä laadittaessa. Populaation käsitteestä päinvastainen on totta. Tämän vuoksi esitin, että Tammisalolla näyttää olevan enemmän intuitioita kuin tietoa asiasta.

Syytin Tammisaloa myös rassististen termien käytöstä. Hänhän esitti aiemmassa kirjoituksessaan kuin faktana, että toiset ihmisryhmät ovat ”pallomaisia”. Huomautin, että tällaiset alentavat ja loukkaavat luonnehdinnat ihmisten ulkomuodosta eivät ole tieteellisiä (so. tieteelliset teoriat eivät käytä tällaisia käsitteitä, vaan puhuvat parhaimmillaankin esim. raajanpituuksien keskiarvojen eroista väestöryhmien välillä). Se, että vahingossa tai tahallaan lipsauttaa tällaisen selvästi loukkaavan ilmauksen kirjalliseen tekstiinsä, soittaa ainakin minulla välittömästi hälytyskelloja kirjoittajan motiiveista ja asenteista.

Kolmas syytökseni oli, että Tammisalo ei vaikuta lukeneen tai ymmärtäneen David Reichin teosta. Tammisalo huomauttaa kuitenkin kirjoittaneensa arvion kirjasta, jonka ilmeisesti ajattelee olevan pätevä vasta-argumentti väitteelleni. Sitähän se ei itseasiassa ole. Siitä, että henkilö on kirjoittanut kirja-arvion teoksesta, ei tietystikään seuraa, että kyseinen taho on lukenut tai ymmärtänyt arvioitavan teoksen.

Anekdootin mukaan esimerkiksi Slavoj Žižek kirjoittaa elokuva-arvionsa mieluiten näkemättä itse elokuvaa, jottei elokuva pääse häiritsemään liikaa hänen kirjallista prosessiaan. Tammisalon omat kirja-arviot muun muassa feministisistä teoksista tämän lehden sivuilla osoittavat, että arvioijan ei tarvitse edes *yrittää ymmärtää* arvioitua teosta (sama ilmiö toistuu vastineessa, jonka ingressiksi nostettu lainaus on täysin irrotettu kontekstistaan!).

Neljäs, ja ehkä olennaisin syytökseni oli se, että Tammisalon provokatiivisen kysymyksenasettelun (”saako rotuja tutkia”) sijaan olisi ensin syytä käydä pohtia, mitä syytä siihen edes olisi? Jos rodun

käsitteen käyttö ei tuota mitään hyötyä tieteelliselle tutkimukselle, tuo käsite ei ole osa nykyisiä tieteellisiä teorioita, ilmankin käsitettä tullaan hyvin toimeen, ja tuon käsitteen käytöstä sen sijaan saattaa olla merkittävää yhteiskunnallista haittaa, on vaikea keksiä kovin imartelevia syitä sille, miksi jotkut, Tammisalo mukaan lukien, haluavat välttämättä pitää yhä käsitteestä kiinni.

Siis: miksi *rotuja* pitäisi tutkia? Tämä on tyystin eri kysymys kuin se, miksi *populaatioita* tai niiden välisiä eroja pitäisi tutkia, koska nuo termit eivät tarkoita lainkaan samaa asiaa, vaikka Tammisalo asiaa pyrkiikin aktiivisesti hämärtämään.

Viides huomioni koski rajatieteilijöiden (tieteen liepeillä notkuvien, tieteilijöinä esiintyvien henkilöiden) näkemysten merkittävyyttä, ja niistä keskustelemisen mielekkyyttä. Nostin Tammisalon kirjoittelun Vanhasen näkemysten parissa *esimerkkinä* Tammisalon profiloitumisesta näiden epätieteellisten näkemysten parissa, joka on siis relevanttia informaatiota hänen tämän kertaista rotuja koskevan keskustelunavauksensa todellisen luonteen arvioimisen kannalta.

Tammisalo väittää vastineessaan ylevästi, että Vanhasen tulokset ansaitsevat tulla tutkituiksi. Hän myös kehottaa minua kumoamaan Vanhasen väitteet niiden ennakoilta tuomitsemisen sijaan. Mutta tämä on harhaanjohtavaa. Ei epätieteellisiä väitteitä tarvitse kenenkään kumota. Todistustaakka on tunnetusti väitteen esittäjällä.

Samasta syystä kritiikkiin ryhtyvän *pitäisi* tarkistaa myös väitteiden luonne ja perustelut. Onko kyse ensinkään tieteellisistä väitteistä, vain vaan tieteellisiä väitteitä muistuttavista spekulatioista, toiveajatuksista, ja propagandasta? Hädin tuskin verhottu syytökseni Tammisaloa kohtaan siis oli, että hän ei tullut huomanneeksi edes tarkistaa ennen Vanhasen näkemysten tarkasteluaan sitä, onko kyse edes tieteestä tai tieteellisesti pätevistä näkemyksistä. Aika paha moka skeptikoksi itsensä käsittävältä, vaiko kenties merkki halusta uskoa noihin epätieteellisiin rotu-näkemyksiin?

Miksi Vanhasen väitteet ovat sitten epätieteellisiä? Yksinkertaisesti siksi, että tieteellistä on se, mitä tieteeksi kutsutun inhimillisen toiminnan piirissä tehdään. (Tämä todelliseen käytäntöön vetoaminen on käytännössä ainut *ei-mielivaltainen* tapa määritellä tiede.) Olennaista tuossa tieteeksi kutsutuissa toiminnassa ovat metodit, joilla varmistetaan se, että saadut tulokset eivät ole mielivaltaisia tai tutkijan motiiveista ja intresseistä riippuvaisia.

Esimerkiksi julkaisujen vertaisarviointi on eräs keskeinen menetelmä, jolla näiden ongelmien esiintyminen pyritään minimoimaan. Ongelmatonta tämäkään ei ole, mutta tulosten esittäminen vertaisarvioituissa julkaisuissa on ainakin *välttämätöntä* sille, että tulos olisi tieteellinen jossain järkevässä mielessä.

Mielestäni se, että Vanhanen ei tunnetusti ole noudattanut näitä metodeja on aivan riittävä peruste jättää hänen tutkimuksensa omaan arvoonsa:

- (1) Tiedämme, että Vanhasen ja Richad Lynnin tutkimusten otannat ovat mielivaltaisia, siis aineistoa on valikoitu mielivaltaisesti ja tulkittu sillä tavalla, että tutkijat saavat tuloksia, jotka toivovatkin saavansa (erit. afrikkalaisten ÄO:stä) (Wicherts, Dolan, and van der Maas 2010).
- (2) Tiedämme, että Vanhasen tutkimuksia on merkittävästi rahoittanut tunnetusti valkoista ylivaltaa edistävä taho (so. Pioneer Fund), mitä hän ei ole tiettävästi tuonut julki julkaisuissaan tai muilla foorumeilla.

- (3) Vanhasen tutkimustuloksista merkittävä osa on julkaistu kyseenalaisilla julkaisijoilla, joiden vertaisarviointikäytännöt eivät ole luotettavia, ja joita rahoittaa mm. edellä mainittu valkoista ylivaltaa edistävät tahot (esim. Saini 2019).

Se, mihin toivon Tammisaloon vastaavaan ylimalkaisten ”koska tutkijan sananvapaus” tai ”koska tiede” runoilujen sijaan on seuraava.

Jos edelliset ongelmat eivät riitä tekemään Vanhasen tutkimuksista epätieteellisiä, niin meidän on silkan johdonmukaisuuden nimissä hyväksyttävä aika monia skeptikoille hyvin tuttuja tapauksia ”oikean” tieteellisen keskustelun piiriin. Tämä olisi hyvin kummallista, kuten seuraavat esimerkit osoittavat.

Ensimmäinen esimerkki on surullisen kuuluisa Andrew Wakefieldin ”tutkimus” rokotteiden ja autismin yhteydestä. Wakefieldin ”tutkimus” yksinään lienee vastuussa siitä, että merkittävä osa rokote-kriitikoista yhä uskoo – täysin tieteellisen tutkimuksen vastaisesti – että rokotteilla ja autismilla on jokin yhteys. Samoin kuin Vanhasen tutkimukset, Wakefieldin ”tutkimus” sisältää hyvän tieteellisen käytännön vastaisia toimenpiteitä, niiden tulokset ovat vääristeltyjä, ja niiden tekijä on saanut rahoitusta taholta, jolla vahva intressi saada tulokset, jotka ”tutkimus” tuotti. Kumpikaan ei ole julkaisiutensa yhteydessä listannut näitä rahoittajia, joilla on vahva intressi tietynlaisten tulosten tuottamiseen, mikä on hyvän tieteellisen käytännön vastaista.

Toinen esimerkki. Samoin kuin valkoista ylivaltaa ajavat tahot, myös *älykkään suunnittelun teoriaa* kannattavat *kreationistit* pystyttävät tunnetusti omia julkaisujaan ja kustantamojaan, jotta saisivat varastettua tieteen auktoriteettia näkemyksilleen. Tämänkään lahkoon julkaisut eivät tyypillisesti täytä tieteellisen laadun kriteerejä, eivätkä niistä keskeisimmät ja kyseenalaisimmat löydökset ole läpikäyneet uskottavaa vertaisarviointia. Dataa saatetaan valikoida ja tuloksia vääristellä, jotta saadaan itselle ja rahoittajalle (tai ”aatteelle”) mieluisia johtopäätöksiä.

Ensimmäinen tapaus on sikäli relevantti, että kaikki samat ongelmat, jotka johtivat Wakefieldin artikkelin poisvetoon ja tämän totaaliseen maineenmenetykseen pätevät Vanhasen tutkimuksiin yhtä lailla. Tosin yksi merkittävä ero on se, että Wakefieldin alkuperäinen artikkeli julkaistiin varsin vaikutusvaltaisessa *Lancetissa*, ja sen tapauksessa kyse on vertaisarvioinnin epäonnistumisesta, siinä missä Vanhasen monet keskeiset ”rotu-julkaisut” on julkaistu kustantajilla, jonka vertaisarviointi on lähtökohtaisesti puutteellista tai olematonta (esim. *Ulster Institute for Social Research*).

Jälkimmäisessä esimerkissä olennaista on se, että tutkimuksen taustalla on tietty agenda, jota yritetään pönkittää tekemällä tarkoitushakuista tutkimusta, joka tukee tuota agendaa. Tutkimuksethan voivat olla ainakin näennäisesti menetelmiltään kelvollisia, mutta juuri tausta-agenda, erityisesti rahoitusta myöntävän tahon agenda, on hyvä peruste olla luottamatta liikaa saatuihin tuloksiin. Vertaa: tupakkateollisuuden itsensä rahoittamia tutkimuksia tupakan vaaroista ei yleensä pidetä kovinkaan luotettavina, ei edes silloin, kun toteuttajiksi on saatu sinänsä uskottavia tutkijoita. Inhimilliset (tiedostamattomatkin) vinoumat tunnetusti vääristävät tutkijoiden toimintaa vahvasti, kun tutkija vääjäämättä joko silittää tai puree kättä, joka häntä ruokkii.

Edellä esitetyt esimerkit ovat analogisia Vanhasen tutkimuksen kanssa. Täsmälleen samat ongelmat, jotka liittyvät suoraan tiedettä määritteleviin käytäntöihin, joiden tarkoitus on minimoida henkilökohtaisten tekijöiden vaikutus tuloksiin, löytyvät vahvasti kaikista. Olisi mielivaltaista hyväksyä yksi näkemys tieteelliseksi, muttei muita.

Onko nyt siis niin, että Tammissalon mielestä tieteen käytännöistä, kuten metodologiasta, vertaisarvioinnista ja rahoituslähteiden avoimesta paljastamisesta ei tarvitse välittää? Näinhän hän tuli Vanhasen tapauksessa väittäneeksi: ”Vanhasen väitteiden todenperäisyyden kannalta on myös yhdentekevää, missä väitteet on julkaistu, mistä tutkimusrahoitus on tullut, tai kuka hänen väitteistään innostuu tai ei innostu” (s.45).

Se on totta, että mainituilla seikoilla ei ole suoraa yhteyttä väitteiden totuuteen. Wakefieldin tulokset, kreationistien muka-tiede, tai Vanhasen valikoimat ”tulokset” voivat periaatteessa olla tosia myös mainituista ongelmista huolimatta.

Mutta: kun ainut keino selvittää empiiristen väitteiden todenperäisyys luotettavasti on tieteellinen tutkimus, ja kun nämä väitteet itse eivät ole – Vanhasen, Wakefieldin tai kreationistien – tapauksessa tieteellisten käytäntöjen *perusteella*, *vuoksi* tai *mukaisesti* muodostettuja, voimme mainittujen puutteiden vuoksi todeta suoraan, että näkemykset eivät ole *tieteellisiä* – ja näin ainakin skeptikon olettaisi tekevän.

Näistä väitteistä ei ole mitään syytä keskustella, ennen kuin niiden puolustajat ovat tuottaneet oikeasti kelpollisia *tieteellisiä* perusteluita väitteidensä tueksi, ja voimme todeta ne suoraan perusteettomiksi yksinomaan siksi, että ne eivät ole tieteellisiä.

&&&

Huomautan lopuksi, että vastineessaan Tammissalo väitti, että hänen alkuperäisen tekstinsä aiheena oli vain ”vähäpätöinen sopimus- ja määrittelykysymys” (s.45). Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa. Hänen alkuperäinen väitteensä oli eksplisiittisesti se, että *rotu* on parempi ilmaus kuin *populaatio* puhuttaessa biologishistoriallisista eroista ihmisryhmien välillä. Juuri tämä väite suorastaan haisee kyseenalaiselta agendalta: biologisesti tarkoitettu ”rotu” ei ole missään mielessä tieteellinen käsite, eikä se ole millään tavalla *hyvä* suomen kielen sana (vrt. Reich 2018, 253).

Jos tämän viimeisen seikan peräänkuuluttaminen tieteelliseen tutkimukseen, sen periaatteisiin ja johdonmukaiseen filosofiseen käsittelemiseen nojaten tekee minusta *sanapoliisin*, hyväksyn tuon nimityksen suorastaan kunnianosoituksena.

Sanapoliisi, skeptikko ja tieteellisen menetelmän puolustaja, Jani Sinokki

Kirjallisuus:

Reich, David. 2018. *Who We Are and How We Got Here : Ancient DNA and the New Science of the Human Past*. Oxford University Press.

Saini, Angela. 2019. *Superior: The Return of Race Science: The Mad Science of Race and Its Fatal Return*. Beacon Press.

Wicherts, Jelte M., Conor V. Dolan, and Han L.J. van der Maas. 2010. “The Dangers of Unsystematic Selection Methods and the Representativeness of 46 Samples of African Test-Takers.” *Intelligence*. Elsevier Ltd.